

Вихрех Бузов¹

ВТУ „Св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България
Философски факултет

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД БАЛКАНСКИЯ РЕГИОН НА СИГУРНОСТ

Резюме: В статията са представени аргументи за обособяването на Балканите като самостоятелен регион на сигурност в последните две десетилетия. Анализирани са резултатите от политиките на „супер-силите“, етническите конфликти и войните в нашия регион. Показано е, че страните на Балканите имат основания да се чувстват нежелани в ЕС по вина на водещите страни в него, които им отреждат роля на санитарен кордон срещу бежанските вълни и плацдарм за противопоставяне срещу Русия. Разгледано е състоянието на регионалните отношения и противопоставянето на „супер-силите“ около реализацията на енергийните проекти. Новата роля на Турция като регионален лидер и енергиен център също е аргумент в полза на обособяването на Балканите като самостоятелен регион. Обосновано е заключението, че от трансформацията на ЕС през XXI век и от умението на нашите страни да се обединят около общите си интереси зависят перспективите за постигане на траен мир и условия за икономическо възстановяване и развитие на Балканите.

Ключови думи: Балкани, балканският регион, Турция, Русия, ЕС, сигурност.

Балканският регион на сигурност има своите специфики в много отношения. Той е не напълно призната част от по-широкия европейски регион, който може да бъде ситуиран в днешните граници на ЕС, заедно с това осезаемо граничи с размирния регион на Близкия Изток, свързвайки Европа и Азия и посрещайки вълните на принудителната миграция, а има значимо място и в Черноморската зона, очертана от сблъсък на разширените интереси на Русия и Турция за глобална и регионална енергийна, политическа и икономическа доминация. Единствено съвместните действия на народите на Балканите и техните държави в защита на общите интереси и в рамките на една култура на мира и солидарността може да доведе до разкриване на нови перспективи за икономическо и социално развитие.

Може дори да се твърди, че в днешната свят на динамична несигурност вече изглежда преждевременна или дори донякъде остаряла, в определена степен и наивно идеалистична, направената преди 10 години оценка от Бари Бузан и Оле Уевер, представители на водещата

¹ v.bouzov@gmail.com

в европейски мащаб Копенхагенска школа за изследване на международната сигурност, че Балканите в началото на последното десетилетие на XX век са били самостоятелен регион на сигурност, но след т.нар. „Косовска война” от 1999 г. са били включени като субкомплекс на Европейския регион на сигурност (Buzan and Weaver, 2003: 395). Сред индикациите за необходимостта от преосмисляне на това становище са двойните стандарти на ЕС към страните на Балканите по отношение на тяхното членство, превръщането на нашия регион в санитарен кордон за бежански вълни от поддържаните от Запада регионални конфликти в Близкия Изток и Северна Африка, новата динамика на противопоставяне на плановете на свръхсилите по отношение на енергийните проекти за пренос на горива, строителство на нови ядрени централи и инфраструктура, изявените амбиции на Турция за водеща регионална и глобална сила.

Това означава, че Балканският регион е на пътя към своето обособяване като самостоятелна система за сигурност в резултат на действието на комплекс от вътрешни и външни фактори. От посоката на трансформация на ЕС и неговата политика на Балканите зависи дали този процес ще ескалира или нашият регион действително ще се приобщи към Европейския като цяло. Тезата може да бъде формулирана така – в развитието на ЕС се борят два проекта – неолиберален глобалистки и социален. Първият се опира на двойственост, отречени икономически политики и едностранен диктат. Само реализацията на втория може да донесе трайни положителни перспективи за бъдещето на страните от нашия регион (Бузов, 2007, 2013). Това преминава през по-голяма самостоятелност и отказ на ЕС от сегашната роля на „втора цигулка” в хора на американския експанзионизъм.

Предпоставките на решението на Бузан и Уевер са достатъчно наивни от днешна гледна точка само 10 години по-късно. Тя отбелязват, че през 90-те години Балканите са можели да се превърнат в отделен регион на сигурност, но това не е станало поради „вътрешна Балканска динамика, но най-вече заради различните процеси на „секюритизация”, реализирани от външните сили. Войните на Западните Балкани са водели нашия регион към изолиране от Европа и превръщането му в територия на войни, етнически прочиствания и национализъм. Благодарение на силовата асиметрия в и около Балканите „в ръцете на външните сили е „сътс сила” да ги въведат в Европейския комплекс” (Buzan and Weaver, 2003: 377). Тя смятат, че това се е случило с т.нар. от тях Косовска война на НАТО и коалиция срещу сърбите и Югославия през 1999 г. Така „вътрешната динамика е била репресирана от външни сили, а Балканите са били върнати към мир противно на тяхната воля”. Един субкомплекс не може да бъде разбран като конструкция на сигурността извън по-общия комплекс, а неговите отношения на сигурност са ориентирани преди всичко навътре. (Buzan and Weaver, 2003: 378)

Що се отнася до Турция, тя е определена като страна „изолатор” между два региона на сигурност – Европейския и Близкия Изток, която се характеризира с относително пасивна роля и „абсорбиране” на

енергии от околните комплекси. Все пак авторите отчитат, че нейната политика съдържа предизвикателства пред тази концепция (Buzan and Weaver, 2003: 394). В своята Стратегия за сигурност от 2003 г. ЕС също обявява Балканите за омиротворени, което е най-малкото неоправдан оптимизъм (Бузов, 2008).

В следващите страници ще изложим последователно основните аргументи за обособяването на Балканите, или нашата част на Югоизточна Европа, като самостоятелен регион на сигурност. Това позволява да бъдат по-адекватно осмислени новите рискове пред страните от Балканския регион и изисква от тях да предприемат активни действия за тяхното преодоляване (Бузов, 2014). Ще следваме предписанията на регионалистката парадигма в описанието на специфичните характеристики на Балканския регион на сигурност (Buzan and Weaver, 2003). Разликата с представителите на Копенхагенската школа е, че разглеждаме като „супер-сили” не само САЩ, но Китай, Русия и ЕС. За 10 години всички те придобиха успешно тези характеристики в един вече многополюсен свят. Превръщането на съвременния свят от еднополюсен в многополюсен е една от предпоставките за относителното обособяване на Балканите като самостоятелен регион на сигурност.

НЕЖЕЛАНИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ РЕГИОН

Войните, свързани с разпадането на бивша Югославия не доведоха до бърза „европеизация” на нашия регион, а до засилване на огнищата на несигурност и тлеещи конфликти в него. Напротив, Европейският съюз установи асиметрични отношения с балканските страни-членки и двойствен подход към останалите, наложи неолиберални политики и прекомерна регламентация, която често обслужваше корпоративни интереси, отхвърли руски проекти, без да предложи нищо в замяна и като цяло - не предложи смислена алтернатива за развитие през XXI век.

След приемането в ЕС от началото на 2007 г. на България и Румъния, неговите врати бяха отворени единствено за Хърватска през 2014 г. Старият член Гърция изпадна в перманентна икономическа, финансова и социална криза. Всички останали кандидати – Албания, Сърбия, Македония, Босна и Херцеговина, Турция, не получиха ясна перспектива за европейско членство. Приетите три страни не удовлетворяват Копенхагенските критерии за членство, а решението за това се оказа преди всичко политическо. Румъния и България бяха включени в ЕС като част от проектирания от САЩ и водещите „велики сили” в ЕС фронт срещу Русия, насочен към нейното изтласкване от Европа в икономически, политически и културен план. Този процес започна с тяхното приемане в НАТО през 2004 г. Преместването на фронта срещу Русия по крайбрежието на Черно море с акциите на подставения в Грузия диктатор Саакашвили, с преврата в Украйна и разпъването на Молдова между ЕС и Митническия съюз в последните няколко години представляват свидетелства в полза на подобна интерпретация.

Ако Хърватска влезе заради католицизма, традиционните връзки с Германия и неоправданото ѝ поставяне сред „добрите“ в югославския конфликт, Румъния и България, най-бедните страни в ЕС, обаче не бяха приети ефективно за действителни членове на „европейското семейство“. Те трайно останаха извън Шенгенското споразумение, което продължава да тежи над „свободното“ движение на българи и румънци. Корпоративните медии и крайно десни партии в Англия, Франция, Холандия инициираха агресивна кампания срещу трудовите мигранти от нашите две страни, като ги обявиха за потенциални тунейдци, желаещи да живеят на гърба на западните социални системи. Нашите страни влязоха в ЕС при много по-неизгодни условия от останалите членки като не бяха компенсирани затова с европейските фондове. Дейностите, подкрепени с общоевропейски пари, бяха поставени под изключително строг мониторинг и регламентация от европейската бюрокрация, което доведе до тяхното изоставане в усвояването на европейски средства в периода 2007-2013 г. В резултат на несполучливия старт и на финансовата криза подкрепените програми за следващия период бяха сериозно орязани и постепенно губят ролята си на фактор за съживяване на разрушените икономики на нашите страни.

Примерите за обслужване на корпоративни интереси от евробюрократите продължават да се множат. „Разум липсва и в Брюксел. И не говоря за свръхмерното експониране на правата на малцинствата... – писа през 2013 г. Лех Валенса в статията си „Драги гейове“ – Има псевдоекологични правила, които унищожават и увреждат икономиката. Доплащания и подкрепа за неефективни и безперспективни проекти. Това са неща, над които трябва да се дебатира...“ (Walesa, 2013: 15). Такива са например продажбите на “въздух”, т.е. квоти за вредни емисии по реализацията на процеса от Киото. Програмата на ЕС „Европа 2020“, която има за цел да повиши ролята на Съюза като глобален фактор, вместо да доведе до социален напредък в България спомогна за бързо обогатяване на определени олигархични кръгове около подпомагането на производството на енергия от възобновими източници. Страната ни преизпълни изискванията като процент и продължава да изкупува ток от вятърни и водни централи на пет пъти по-висока цена от останалия. Тя се оказва по същия начин задължена и към американските топлоцентрали „Марица-Изток“. Загубите на Националната електрическа компания покриват бедните български граждани. Българският президент и правителства се явяват пълномощници на олигархичните кръгове и нямат желание да прекратят тази практика. България и Румъния се оказаха и мишена на интересите на „Шеврон“ и САЩ за добив на шистов газ, една опасна технология, което се вършеше с подкрепата на евробюрократите.

Съхраняването на Шенгенската бариера и изолацията от „централните пространства“ в ЕС определено са свързани и с нарастването на бежанските вълни към България, което доведе до тежка хуманитарна криза през есента на 2013 г. (Regional Focus, 2013). Дъблинската конвенция от 2004 г., която задължава всяка страна приела бежанци

с някакъв статут да ги задържи на своя територия се оказа основата на проектирания от ЕС „санитарен кордон“ срещу принудителната миграция, съставен от Гърция, България и Румъния. По данни на „Шпигел“ 23 000 бежанци са загинали в опитите си да достигнат до „сърцето“ на Европа през последните 14 години (Как ЕС се превърна..., 2014).

Парадоксалното е, че ЕС изгражда стена пред бежанците от конфликти, към които този съюз е пряко съпричастен като подкрепящ едната страна заедно със САЩ – Либия, Сирия, Ирак. Либия и Ирак бяха разсипани след „хуманитарните интервенции“ там, а в Сирия директно бяха подкрепени джихадисти от сирийската фракция на Ал-Кайда, които воюват срещу законния президент Асад. Фактическата цел на разтурянето на държавите от Северна Африка чрез т.нар. „Арабска пролет“ и в Близкия Изток бе да се предизвика промяна и в Иран, а в държавите с енергийни ресурси да се поставят колониални правителства, които да осигурят достъп на американските корпорации до тези ресурси. Сметките на Запада се оказаха криви и с подкрепата на агресивните средновековни монархии Катар и Саудитска Арабия джихадистите създадоха т.нар. Ислямска държава на Ирак и Леванта. В резултат в момента в Турция и в Ливан има по повече от милион бежанци от конфликтните региони, които масово се стремят да се прехвърлят в Западна Европа.

Ако ЕС прояви колективна воля да преосмисли асиметричните отношения между страните в него и започне да води независима и балансирана външна политика в интерес на своите членове, това несъмнено ще върне неговите шансове да се превърне в сериозен глобален играч през XXI век. Това обаче предполага и по-голяма свобода на страните-членки да защитават своите икономически интереси в сделки извън границите на Съюза.

КОНФЛИКТНИТЕ ЗОНИ НА БАЛКАНИТЕ И ПРОНИКВАНЕТО НА „СУПЕР-СИЛИТЕ“

Резултатите от насилственото въвеждане на мир от самолетите на НАТО и налагането на Споразумението от Дейтън стават още по-ясни, ако се проследят конфликтните точки в нашия изстрадал регион. Всички те са свързани и с едно неимоверно засилване на организираната престъпност, която се подхранва от преминаването на джихадисти към региона на Близкия Изток.

Предпоставките за конфликти между Турция и Гърция продължават да съществуват със Севернокипърската турска република. Общото им членство в НАТО не може да доведе до трайно регулиране на тези отношения.

Най-големият източник на потенциално напрежение обаче продължават да бъдат проектът „Велика Албания“ и „ислямската дъга“ (Босна и Херцеговина, албанската част на Македония, Косово, Албания), която се ползва с подкрепата на новия регионален лидер Турция

и на САЩ. На тях противостоят усилията на сърбите да съберат разкъсаните след разпадането на Югославия парчета в държавата-майка. За сръбските анклавни в Косово е постижимо само федерализиране и то под международен контрол, за което ЕС вече е показал, че няма достатъчно воля. Оттеглянето на КФОР от Косово би довело до нова ескалация в този протекторат. Босна и Херцеговина е разкъсвана от социални и политически противоречия, които правят отделянето на Република Сръбска реална възможност.

Определено може да се каже, че ЕС и САЩ допуснаха ред негативни явления в нашия регион, които са в противоречие с „европейските“ и „транс-атлантическите ценности“. На хървати и албанци бе разрешено да извършат безпрецедентно етническо прочистване на сърбите в Книнска Крайна и в Косово. Бяха подкрепени или оставени без последствия терористични актове, всякакви престъпления, трафик на хора и наркотици.

Това, което задържа Македония все още цяла е крехката подкрепа на ЕС за процеса след Охридския договор, но политическият елит на славянското мнозинство все повече губи перспектива за положително решаване на ключовите въпроси – членство в ЕС и стабилни етно-национални отношения. Този елит търси бягство от затрудненията в конструиране на ново славно „минало“ на македонците, което е път към залагане на нови мини между общностите в страната.

Между България, Румъния и Сърбия като че ли няма сериозни противопоставяния, независимо че войните от първата половина на XX век оставиха сериозно българско малцинство до западната граница на нашата страна. Тези страни отдавна са преодолели конфликтните моменти от близкото минало. Сътрудничеството между тях е пример за добросъседство и взаимопомощ – то може да стане основа за изграждане на един бъдещ регионален съюз със самостоятелна дума в международните дела. Трябва обаче да се поучим от опита, който подсказва, че Великите сили всячески ще противостоят на опитите за подобни инициативи. След Втората световна война СССР и Сталин се противопоставиха на българо-югославското сближение.

Нерешен проблем, който засяга сигурността на Балканите и отношенията между ЕС и Русия е за мястото на Молдова. Изборите на 30.11.2014 г. показаха едно разделяне на страната в двете главни посоки – Русия и ЕС, при което съотношението на силите е почти поделено. От голямо значение е как ще действат тези супер-сили за избягване на криза, подобна на украинската и удовлетворяване на интересите на молдавските граждани да се възползват от сътрудничеството с ЕС и да съхранят традиционните връзки с Русия.

Проникването на глобалните сили в нашия регион е достатъчно очертано. От страните в ЕС България и Румъния са тясно обвързани със САЩ и с техните усилия за ново пренареждане на интересите и силите в Европа и близките до нея региони. Албания също е плацдарм на американската политика в региона. Хърватска координира своите действия с Германия, а Гърция – с ЕС, където играе значима роля. Сърбия е разпъната между желанието за членство в ЕС и традицион-

ните си добри взаимоотношения с Русия, която почти винаги е оказвала подкрепа. Можем да прогнозираме, че ЕС ще направи всичко за нейното приемане в обозрима перспектива, за да завърши процеса на изтласкване на Русия от Балканите.

След атентата в Бургас на 18. 7. 2012. г. българският политически елит с неговата отявлена про-американска ориентация бе въвлечен в сложен политически проект за компрометиране на управляващата в Ливан Хизбула и нанасяне на удар срещу техните съюзници Башар Асад в Сирия и Иран. (Bouzov, 2014). Двама български външни министри – Николай Младенов и Кристиан Вигенин, без да изчакаят завършване на следствието, последователно тиражираха обвинения срещу Хизбула, за да окажат влияние върху ЕС да постави тази организация в списъка на терористите. Първият от тези дипломати положи неимоверни усилия да обедини сирийската ислямистка опозиция срещу Асад, която в България се чувства у дома си. Небалансираната външна политика в ущърб на арабските страни превърна нашата страна в постоянна мишена на световния тероризъм.

Балканските страни са жизнено заинтересувани от мир в Северна Африка и в Близкия Изток. Това ще прекрати или намали бежанския поток, ще ограничи престъпността и тероризма, ще открие нови перспективи пред сътрудничество в енергийната област. От един техен съюз, който може да използва и сегашната форма на Черноморското сътрудничество, би се очаквало да поеме активна дипломатическа роля за омиротворяване на съседните размирни региони.

ЕНЕРГИЙНИТЕ КОНФЛИКТИ И НОВАТА РОЛЯ НА ТУРЦИЯ

Новата роля на Турция на газоразпределителен център, енергиен и икономически лидер на Балканите осезаемо променя съотношението на силите не само в нашия регион. Тя бе засилена с решението на Путин от 1. 12. 2014. г. за прекратяване на проекта „Южен поток“ през България и заменянето му с такъв за Европа през Турция. Така последната ще разполага с решаваща роля за трансфера на газ от Русия, Азербайджан, Иран, Ирак, към Европа. Това поставя ЕС в условията на зависимост от волята на една силна държава, която не иска да приеме в своите редове. А за страните на Балканите става вече невъзможно да не се съобразяват с волята и мнението на Турция по всеки от регионалните проблеми.

Конфликтите в Сирия и в Украйна бяха запалени, за да бъдат удовлетворени интересите на страни и корпоративни кръгове от изтласкване на Русия от европейския газов пазар. В последните две десетилетия непрекъснато се търсеха алтернативи за газ от Азербайджан, Туркменистан, Иран. Проектът за строеж за газопровод от Иран през Ирак и Сирия, който да бъде допълнен от откритите в последната газови находища доведе конкурентите от Катар и Саудитска Арабия до финансиране на агресия на ислямистка армия срещу режима на Асад. Проблемът бе проектираното участие на Русия в неговото реа-

лизиране. Що се отнася до газопреносната мрежа на Украйна, тя ще бъде управлявана от чужди компании, които ще могат да се разпореждат с нея в достатъчна степен.

Върху България бе оказан систематичен натиск да не реализира проекта „Южен поток“ за доставка на руски газ към Сърбия, Унгария, Австрия и Италия. Нашата страна „замрази“ и проекта за руска ядрена централа в Белене като неуспешно се опита да удовлетвори конкурентния американски интерес с един скъп договор за нов реактор в Козлодуй от печално известната корпорация Уестингхауз. България заедно с Румъния бяха атакувани от САЩ чрез техни дипломати и корпоративни инициативи да осигурят поле за разработване на находища на шистов газ. На това се противопоставиха граждански и екологични организации, но усилията на корпоративните агенти на тази опция ще продължат. Едни проекти бяха елиминирани, без да бъдат заменени с други по-удачни.

Сблъсъкът около енергийните проекти показва и друг аспект на Балканския регион, който е геостратегически – през него може да премине пътя на газ от Близкия и Средния Изток, както и алтернативен път от Русия, което необходимо включва и Турция. Това именно го превърна в основна арена на противопоставяне около новите енергийни проекти, от което засега ясен губещ е България, а основен печеливш е Турция.

Малко е да се каже, че политиката на натиск и едностранно налагане на решения е погрешна. Нашите страни имат нужда от дългосрочни перспективи за реиндустриализация след неолибералното унищожение, за сътрудничество в икономическата, социалната и енергийната области, което да тласне напред тяхното развитие. Това означава, че изгодни проекти и партньорства би трябвало да се търсят и извън ЕС – в отношенията с Русия, Турция, Китай и всички останали заинтересувани играчи.

В заключение можем да отбележим, че сложен комплекс от вътрешни и външни фактори водят към превръщането на Балканите в самостоятелен регион на сигурност на подстъпите към Европейския и към постсъветското пространство. От активното сътрудничество и уменията на страните от нашия регион да изградят самостоятелна и независима политика зависи да не допуснат той да се превърне в плацдарм за нови глобални конфликти с Русия или за поддържане на огъня в Близкия Изток.

ЛИТЕРАТУРА

- Бузов, В. „Социалната държава, европейската интеграция и перспективите на балканските общества“. В *Политика, европейска интеграция и социална промяна*, Т. 1, съст. В. Бузов и Т. Калейнска, 136–141, 2007.
- Бузов, В. „За рационалността на Европейската политика на сигурност“. В *Политика и национална сигурност*, НВУ, 129–142. “В. Левски” и ВТУ “Св. Св. Кирил и Методий”, 2008.

Бузов, В. „Глобални рискове за сигурността на Балканите”. В *Нови предизвикателства пред сигурността на Балканите*, Т. 1, с.47-54. В. Търново: Издателство „Ивис”, 2014.

„Как ЕС се превърна в непревземаема крепост за бежанците”. *Сега* 5094, 219, 22 Септември (2014) (<http://www.segabg.com/article.php?id=718078>).

Buzan, B. and O. Weaver. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press, 2003.

Bouзов, V. “‘Europe 2020’ Some Problems of Development in Romania and Bulgaria”. In *Maximizing Comparative Advantages of Cross-border Regions (The European Integration of Romania and Bulgaria: Problems and Issues)*, 15–22, 2013.

Bouзов, V. “Political Confrontation Today and the Global Terrorism Challenges to the Balkans”. In *Tradition, Modernization and Identities, 4. Dialogue of Cultures and Partnership of Civilizations on the Balkans*, 107–113. Niš: Faculty of Philosophy, 2014.

Kirchner, E. and J. Sperling. *EU Security Governance*. Manchester University Press, 2007.

“Regional Focus: Syrians in Bulgaria”. In *Forced Migration Current Awareness*, 4. 12. 2013 (<http://fm-cab.blogspot.com/2013/12/regional-focus-syrians-in-bulgaria.html>).

Walesa, L. „Drodzy Geje!” *Wprost* 11, 11–17 Marca, 14–15, 2013.

Vihren Buzov

PERSPECTIVES OF THE BALKANS AS A SECURITY REGION

Summary: The paper presents arguments for the formation of the Balkans as a separate region of security in the last two decades. From the point of view of the regionalist paradigm in security studies are theoretically analyzed the results of the “super-powers” policies, ethnic conflicts and wars in our region. There exist some reasons to conclude that the Balkan countries feel unwelcome in the EU through the fault of the leading countries in this organization, which give them a role of a “cordon sanitaire” against refugee flows and staging ground for confrontation to Russia. In the paper are critically analyzed the state of the regional relations and the confrontation of the “super-powers” (USA, Russia, the EU) around the realization of some key energy projects on the Balkans. The new role of Turkey as a regional leader and an energy center is also an important argument in favour of the thesis of formation of the Balkans as a separate security region. The conclusion is grounded that the transformation of the EU in the XXI century and the ability of our countries to unite around common interests determines the prospects of achieving of lasting peace and conditions of economic recovery and progressive development on the Balkans.

Key words: the Balkans as a security region, Turkey, Russia, regional security

